

Література

До́за А. История французского языка / Альберт До́за; [пер. с фр. Е. Н. Шор]. – М.: Изд-во иностр. лит., 2003. – 471 с.
 Серге́ева Г. А. Семантико-функціональна адаптація англомовних запозичень в українській правничій термінології / Г. А. Серге́ева // Вісник Харківського національного ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – 2004. – Вип. 40, № 627. – С. 63-66. *El-Khoury T.* Les emprunts médiatiques : de l'actualité à l'implantation [Електронний ресурс] / El-Khoury Tatiana // Centre d'Etudes et de Recherches en Terminologie Arabe (CERTA). – Beyrouth: Université Saint-Joseph, 2005. – P. 15-36. – Режим доступу: <http://www.certa.usj.edu.lb/alkimiya/tatianakhouryfr.pdf>. *Huchon M.* Histoire de la langue française / Mireille Huchon. – P.: Librairie Générale Française, 2002. – 317 p. *Malherbe M.* Les langages de l'Humanité. Une encyclopédie des 3000 langues parlées dans le monde / Michel Malherbe. – P.: Robert Laffont, 1995. – 1734 p. *Pešek O.* Changements de sens concernant les mots d'emprunts : quelques exemples des latinismes en français / Ondřej Pešek // Sborník prací filozofické fakulty brněnské. Univerzity studia minora. Facultatis philosophicae universitatis brunensis. – 2004. – L. 25. – P. 29-36. *Pruvost J.* La langue française: une longue histoire riche d'emprunts [Електронний ресурс] / J. Pruvost. – 26 p. – Режим доступу: http://www.lexico.fr/zotti/materiel/LguefrHistSommt_JPruvost.pdf. *Thibault A.* Evolution sémantique et emprunts: les gallicismes de l'espagnol [Електронний ресурс] / André Thibault. – P., 2004. – 13 p. – Режим доступу: <http://pagesperso-orange.fr/andre.thibault/EmpruntsSemantiques.pdf>. *Walter H.* L'aventure des mots français venus d'ailleurs / Henriette Walter. – P.: Robert Laffont, 1997. – 472 p. *Dictionnaire historique de la langue française* : en 2 t. / [sous la direction d'Alain Rey]. – P.: Dictionnaires le Robert, 2000. – T. 1. – 1243 p. *Dubois J.* Dictionnaire étymologique / Jean Dubois, Henrie Mitterand, Albert Dauzat. – P.: Larousse, 2001. – 822 p. *Greimas A. J.* Dictionnaire du moyen Français. La Renaissance / Algirdas Greimas, Teresa Mary Keane. – P.: Larousse, 1992. – 668 p.

Список джерел ілюстративного матеріалу

Fail, CDE : Fail N. Du Les Contes et Discovrs d'Evtrapel. – Rennes: Noël Glamet, 1587. – 554 p. *Fail, CEF* : Fail N. Du Œuvres facétieuses : en 2 t. / Noël du Fail. – P.: P. Daffis, 1874. – T. 1. – 332 p. *Nauarre, HN* : Nauarre M. de L'Heptameron des Nouvelles / Princesse Marguerite de Valois, Roynе de Nauarre. – P.: Benoist Preuost, 1559. – 214 p. *Periers, NRJD, T 2* : Periers B. Des Nouvelles recreations et joyeux devis: en 2 t. / Bonaventure des Periers. – P.: P. Jannet, 1856. – T. 2. – 396 p. *Periers, NRJD*: Periers B. Les Nouvelles recreations et ioyevx devis / Bonaventvre des Periers. – Lion: Gvillavme Roville, 1561. – 247 p. *Verville, MP*: Verville B. de Le moyen de parvenir: œuvre contenant la raison de ce qui a esté, est et sera / Béroalde de Verville. – P.: Libraire-Éditeur, 1868. – 593 p.

УДК: 811.111:81'373.7

ЛУЖАНИЦЯ О.І., РОМАНЮК Н.М.

(Запорізький національний університет)

КОНЦЕПТ «ДОЗВІЛЛЯ» В ДІАЛЕКТНІЙ КАРТИНІ СВІТУ (НА МАТЕРІАЛІ ЛЕКСИЧНИХ ТА ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ ДІАЛЕКТІВ НОРТУМБЕРЛЕНДУ ТА ТАЙНСАЙДУ)

У статті розглядається вербалізація концепту «Дозвілля» в діалектній картині світу лексичними та фразеологічними засобами діалектів Нортумберленду та Тайнсайду.

Ключові слова: концепт, діалектна картина світу, діалектний концепт, лексичні та фразеологічні одиниці.

Лужаниця О.І., Романюк Н.М. Концепт «Досуг» в діалектній картині світу (на матеріалі лексических і фразеологіческих одиниць діалектів Нортумберленда і Тайнсайда). В статті розглядається вербалізація концепта «Досуг» в діалектній картині світу лексическими і фразеологіческими засобами діалектів Нортумберленда і Тайнсайда.

Ключевые слова: концепт, диалектная картина мира, диалектный концепт, лексические и фразеологические единицы.

Luzhanytsia O. I., Romaniuk N.M. The concept "Entertainment" in the dialect picture of the world (based on lexical and phraseological units of the dialects of Northumberland and Tyneside). This article addresses the verbalization of the concept "Entertainment" in the dialect picture of the world by means of using lexical and phraseological units of the dialects of Northumberland and Tyneside.

Key words: concept, dialect picture of the world, dialect concept, lexical and phraseological units.

Сьогодні важливими є наукові дослідження, які висвітлюють поняття «мовна картина світу», що пов'язане з ментальністю. Цей термін став одним із концептуальних у сучасній лінгвістиці та знаходиться на стадії свого формування: робляться спроби побудови його розгорнутого визначення й розкриття змісту. Першим, хто звернувся до проблеми формування мовної картини світу різних етносів, вважається В. фон Гумбольдт, який вказав на зв'язок між мисленням, уявленням людини про світ та мовою, якою вона говорить. З того часу мовна картина світу досліджується активно та всебічно різними національними школами. У вітчизняному мовознавстві це: Ю. Апресян, Н. Арутюнов, А. Бабушкін, С. Васильєв, А. Вежбицька, В. Карасик, Ю. Караулов, Г. Колшанський, О. Косенко, М. Кочерган, О. Кубрякова, Л. Лисиченко, В. Манакін, А. Приходько, Ю. Степанов, В. Телія та ін.

Аналіз теоретичних робіт дозволяє окреслити ряд беззаперечних концептуальних положень даної проблематики.

Так, думки науковців сходиться в тому, що мовна картина світу порівняно з концептуальною картиною світу є фрагментарною, бо остання більш рухлива та безпосередньо фіксує постійні зміни, перебудови, які відбуваються у світі, що оточує людину [Караулов 1976,

с. 273; Попова 2002, с. 148].

У цілому, лінгвісти також погоджуються і в тлумаченні поняття мовної картини світу як способу відображення реальності у свідомості людини, що полягає у сприйнятті цієї реальності крізь призму мовних і культурно-національних особливостей, притаманних певному мовному колективу, інтерпретація навколишнього світу за національними концептуальними канонами [Кочерган 2006, с. 146]. Поза рамками концептуальних дискусій знаходяться і твердження про те, що мовна картина світу поліваріантна та має гетерогенний характер. У межах кожного етносу мовна картина світу існує як мінімум у 3 іпостасях на: (1) загальнонаціональному рівні, що вербалізується в національній мові, створюючи національно-мовну картину світу; (2) окремому чи діалектному, що виражається в мовленні соціально або територіально детермінованих груп і, відповідно, формує діалектну картину світу (якщо діалект розуміти в широкому сенсі, який включає територіальні й соціальні варіанти мови, диференційовані за віковою, професійною та іншими ознаками); (3) одиничному / ідіолектному, що знаходить свою реалізацію в мовленні особистості [Селіванова 1999, с. 83]. Кожен з цих рівнів має внутрішню організацію та складається з концептів – універсальних мовних одиниць збереження й передачі інформації, що мають складний комплекс логічно пов'язаних і структурованих ознак, які репрезентують певний культурний контекст з усім розмаїттям супровідних значень, уявлень та асоціацій. Концепт входить до складу мовної картини світу етносу чи її варіанту, який є, у свою чергу, елементом концептуальної картини світу як окремої людини, так і людської спільноти. Саме концепт лежить в основі формування категорій, які застосовує людська свідомість. Сукупність концептів створює певну концептосферу, що вербалізує фрейми (мислимі, об'ємні уявлення, сукупність стандартних знань, які формують відповідну структуру та описують складні об'єкти, абстрактні образи, стереотип сприйняття) [Попова 2002, с. 227].

Незважаючи на популярність аналізованої проблематики в сучасному мовознавстві, слід виділити наявність певних теоретичних лакун, дискусійних питань і вибірковість лінгвістичного опису окремих мовних картин світу. Так, відкритим є питання про те, як теоретично відокремити «мовну картину світу» від її варіантів, зокрема діалектної картини світу, як категоріально охарактеризувати та описати лінгвістичні засоби її реалізації.

Цим зумовлюється вибір та актуальність теми нашого дослідження, мета якого полягає в комплексному дослідженні концепту «Дозвілля» в діалектній картині світу мешканців графств Нортамберленд і Тайнсайд (Англія). Для досягнення поставленої мети виконані такі завдання: з'ясовані поняття «мовна картина світу», «діалектна картина світу», «концепт», «діалектний концепт», виділені особливості вербалізації концепту «Дозвілля» названих діалектів. Предметом дослідження є особливості вербалізації концепту «Дозвілля» на лексичному та фразеологічному мовних рівнях, об'єктом – діалекти південно-західного регіону Англії – Нортамберленд та Таньсайд.

Ураховуючи твердження С. Белякової, під діалектною картиною світу розуміємо систему традиційно-народних уявлень про світ, яка має нечіткий, еклектичний характер та відображена в сукупності територіально-соціальних комунікативних засобів [Белякова 2005, с. 73].

Діалектна картина світу, як і будь-який варіант мовної картини світу, складається з когнітивного інваріанту – концепту. Особливість діалектних концептів і їх відмінність від загальнонаціональних полягає в тому, що вони виражають знання не тільки про світ людини, а й про теоретичне знання щодо територіальної варіативності мовних одиниць, яка формує різні діалекти, відображає їх структурну та змістову специфіку й проявляється в способах їх формування, збереження й репрезентації. Діалектне знання виникає в результаті порівняння мовних форм і їх функцій як мінімум у двох діалектних системах.

Характер одиниць мови, що передають зміст діалектного концепту, може бути різним [Болдырев 2006, с. 48]: 1) фонологічна структура, що відображає діалектні відмінності в реалізації просодичних елементів: тон, інтонаційна модель, акцентна структура; 2) варіант слова, що вимовляється, який профілює діалектну відмінність за рахунок використання додаткового алофону або комбінації алофонів, складової структури, які не є характерними системі рідного діалекту; 3) лексична одиниця, що репрезентує концепт, яка є відсутньою в певному діалекті; 4) лексична одиниця, що репрезентує різні концепти в окремих діалектах; 5) лексична одиниця, яка репрезентує новий концепт у одному з діалектів мови; 6) фразеологічна

одиниця, що відображає особливе бачення світу діалектним мовним колективом.

Зауважимо, що найповніше діалектний концепт актуалізується на лексичному та фразеологічному рівнях мовної системи, тому ці рівні були обрані за основу дослідження концептосфери «Дозвілля» в діалектах Нортумберленд й Тайнсайд.

Перш за все, у результаті вивчення семантичного наповнення поняття «дозвілля» в енциклопедіях і тлумачних словниках нами виділені концептуальні ознаки аналізованого поняття. Було виявлено, що концепт «Дозвілля» є складною системою концептів, зміст і структура якої залежить від роду, сфери дозвілля та його форми проведення. Ці об'ємні уявлення, у свою чергу, формують певну фреймову структуру, диференційовану на 3 частини, яка включає: пасивний (читання, перегляд телепередач, спілкування з друзями, пасивні ігри), пасивно-видовищний (відвідування публічно-масових заходів) та активний (заняття спортом, розваги, прогулянки, ігри та ін.) відпочинок. Кожен із цих видів діяльності поділяється на окремі семантичні поля чи фрагменти, а саме: (1) об'єкт, де відбувається дія, (2) предмети, пов'язані з об'єктом чи формою проведення дозвілля, (3) суб'єкт дії, (4) опис процесу проведення дозвілля, (5) оцінка, стан, пов'язані з тим чи іншим видом дозвілля.

У ході аналізу лексико- та фразеосемантичного рівнів нортумберлендського й тайнсайдського діалектів виділено, що концептополе «Дозвілля» в діалектах південно-західного регіону Англії утворене з таких трьох семантично диференційованих фреймів:

Пасивний відпочинок складається з трьох субфреймів: 1) «*читання*», який вербалізується лексичними одиницями тільки предметно-номінативного характеру: ballant – балада, bresk – коротка історія, beuyk – книга, guessing-story – загадка; 2) «*пасивні ігри*» – більш широкий субфрейм, який представлений семантичними полями: суб'єкт дії (cairder – гравець у карти) та опис процесу (skin-abyun-skin – перемогти в карти свого суперника, beb – судити гру в карти); 3) «*спілкування з друзями*», що має такі семантичні поля, як: об'єкт, де відбувається дія (bloa-oot – трактир), опис процесу, пов'язаний з дією (oiling-th-wig – напиватися, moot – зустріч, chitter – спілкуватися, batter – зустріч з друзями, blabb – говорити ні про що, blather – говорити нісенітницю, glitter-clatter – розпускати плітки); оцінка виду діяльності (chitter-chatter – пусте белькотіння, gab – пуста розмова).

На фразеологічному ж рівні пасивний відпочинок представлений одним субфреймом «*спілкування з друзями*», що, у свою чергу, містить такі фразеосемантичні поля: суб'єкт дії (a good crack – цікавий співрозмовник (український варіант: той, хто точить брехні/теревені); опис процесу, пов'язаний з дією (to get oneself hoosed – відвідувати сусідів з метою плітування; blather skite – говорити безцільно); опис стану людини (takken by t' heead – запаморочення від алкоголю, пристрасті, враження).

Пасивно-видовищний відпочинок, що знаходить свою вербалізацію через лексичні одиниці, складається з одного субфрейму «*відвідування публічно-масових заходів*», що розпадається на такі семантичні поля: назва місця проведення заходу (boody-hoose – театр для дітей, gaff – театр або кінотеатр); предмети, що використовуються при організації розваг (boody, booly – деталь, яка застосовується при декорації театрів; wafers – меч з тупим кінцем для учасників танцю меча); суб'єкти дійства (bob – хор, хоровий ансамбль, guizard – учасник маскараду; sword-dancers – учасники танцю меча; bessy – учасник танцю на Різдво; days-man – суддя, арбітр; crowdy-main – галасливий натовп); назва процесу (filly-fair – конкурс молодих дівчат, tom-and-jerry – освистування, sang – пісня, consart – концерт, bizen – шоу, спектакль, horpin – щорічний фестиваль, що проводився на головних вулицях міст, penny-lor – місцеве кіно), оцінка виду діяльності (gant – весела пісня хору).

Названий фрейм, репрезентований субфреймом «*відвідування публічно-масових заходів*», включає такі фразеосемантичні субполя: суб'єкт дії (Red and White – фанат футбольної команди Садерленду, Toon Army – фанати футбольної команди Ньюкасл Юнайтед), назва місця проведення заходу (grey gled – цирк на підвищенні в місті Ньюкасл), оцінка виду дозвілля (penny gaft – дешевий сеанс кіно).

Фрейм «**активний відпочинок**» включає два субфрейми: «*гра*» та «*свята*». Перший подається такими семантичними полями: предмет, потрібний для проведення гри (sfooty ball – м'яч, зроблений із ганчірок, babby-boodies – розбитий посуд як іграшка для дітей; cocks-and-hens – предмет, що використовувався дітьми у грі «бійцівські півні»; cloot-dolly – лялька, яка зроблена з одягу, bo – м'яч, bogie – маленький чотирьохколісний возик, яким гралися діти);

учасники гри (carrу – капітан команди); терміни, що застосовуються в іграх (sob – бити по м'ячу, термін, яким послуговуються у футболі); особливість ігрової дії (bool – грати в боулінг; cook – здаватися, сор – ловити м'яч, hitch – стрибати на одній нозі); назви ігор (ducks-and-drakes – гра, у якій діти пускали пласкі камінчики по воді; hitchy-dabber – гра, у якій діти стрибали по лініях, clubby-shaw – гра між двома командами з м'ячем; соо – гра в хованки, до якої долучалися лише діти менше 10 років; cowleading – гра «слідуй за своїм вожаком», коли вожак щось робив, а усі, хто грав, повинні були повторити його дії; brewery – гра для хлопчиків, а також багато інших ігор – buck-buck, brunt, carrу, catchy, cat-gallows, checkers, findy-keepу).

На фразеологічному рівні субфрейм «гра» розпадається на такі фразеосемантичні субполя: предмет, використовуваний у грі (butterfly alleys – мармурові камінці традиційно розмальовані; German alleys – камінці маленьких розмірів для гри; shuggy shew – гойдалки); учасники гри (hoуin skyul – група людей для гри «кидок і крок»); терміни, що застосовуються в іграх (king's speech – оголошення перемир'я у грі, де дію повідомлення перемир'я виконує капітан команди або суддя); особливість ігрової дії (getting brayed up – отримати поразку в змаганнях; to bray somebody up – отримати перемогу в змаганнях; shin yor side – звернення до гравця, який порушив правила гри); назви ігор (Hitchy Bays – гра в стрибки в помічені квадрати (український варіант – гра в класики; all-in-the well – гра для підлітків у Ньюкаслі; boggle about the stacks – улюблена гра серед молодих людей у селах (український відповідник – гра у квача).

Субфрейм «свята», що вербалізований лексичними одиницями, представлений такими семантичними полями: місце проведення заходів (chorch – церква); предмети, що використовуються у проведенні свята (booreу – каблучка, penny-stane – перстень); назва дійства (cheese-and-breed-bell – дзвін на сповіщення приходу Різдва; bride's-wain – весілля, bridal – весільний бенкет, bindin – заручини, brides-wain – весільна традиція, Chrisenmas/chrisamas – Різдво, Childermass-day – 28 грудня, День пам'яті вбитих дітей Іродом у Віфлеємі, Carlin Sunday – п'ята неділя посту, barge-day – Вознесіння, foot-washin – традиція на весіллі); опис процесу (bliss – благословляти, buckle – одружуватися, bid, bede – молитися).

Фразеологічний рівень субфрейму «свята» включає такі фразеосемантичні субполя: предмети, що використовуються в проведенні свята (yule do – подарунок на Різдво), опис процесу (ax at church – оголошувати шлюб), суб'єкт дії (left footer – католик; forst foot – людина, яка першою входить у будинок у перший день Нового року).

Таким чином, концепт «Дозвілля» у діалектах Нортумерленд та Тайнсайд репрезентований тими ж формами проведення вільного часу, що й у літературній мові, але в діалектній картині світу він вужчий. Це пояснюється особливістю діалектного узусу, при якому мовна картина світу діалектоносія перетинається із загальнонаціональною. При цьому вербалізація будь-якого концепту саме діалектними мовними засобами є особливо значимою. Однак змістовно не всі сфери й види дозвілля вербалізуються лексичними та фразеологічними діалектизмами. Так, на лексичному рівні виділені фрейми реалізовані ширше, ніж на фразеологічному, вони репрезентують ті ж семантичні поля, що й загальнонаціональна мова. Фактичний матеріал свідчить, що серед усіх видів проведення дозвілля найбільш повними є пасивно-видовишний, який включає в себе субфрейм «відвідування публічно-масових заходів», та активний відпочинок, семантичні та фразеосемантичні поля якого вказують на те, що на території Нортумберленду та Тайнсайду розповсюджені ігри як для дітей, так і забави для дорослих, а також на те, що серед свят переважають назви родинних і релігійних дійств. Отже, діалектоносії характеризуються досить активними та відданими своїй вірі, вони зберігають і передають мовними засобами із покоління в покоління власні традиції та звичаї.

Література

- Белякова С.М. Прошлое и будущее в диалектной картине мира / С. М. Белякова // Вестник ВГУ. Серия «Лингвистика и межкультурная коммуникация». – 2005. – № 2. – С. 73-81. Болдырев Н. Диалектные концепты и категории / Н. Болдырев, В. Куликов // Филологические науки. – № 3. – 2006. – С. 41-50. Караулов Ю.Н. Общая и русская идеография / Ю. Н. Караулов. – М.: Наука, 1976. – 356 с. Кочерган М.П. Загальне мовознавство: підручник / М. П. Кочерган. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Академія, 2006. – 464 с. Попова З.Д. Язык и национальная картина мира / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – Воронеж: ИСТОКИ, 2002. – 318 с. Селіванова О.О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики (аналітичний огляд) / О. О. Селіванова – К.: Фітосоціоцентр, 1999. – 148 с.